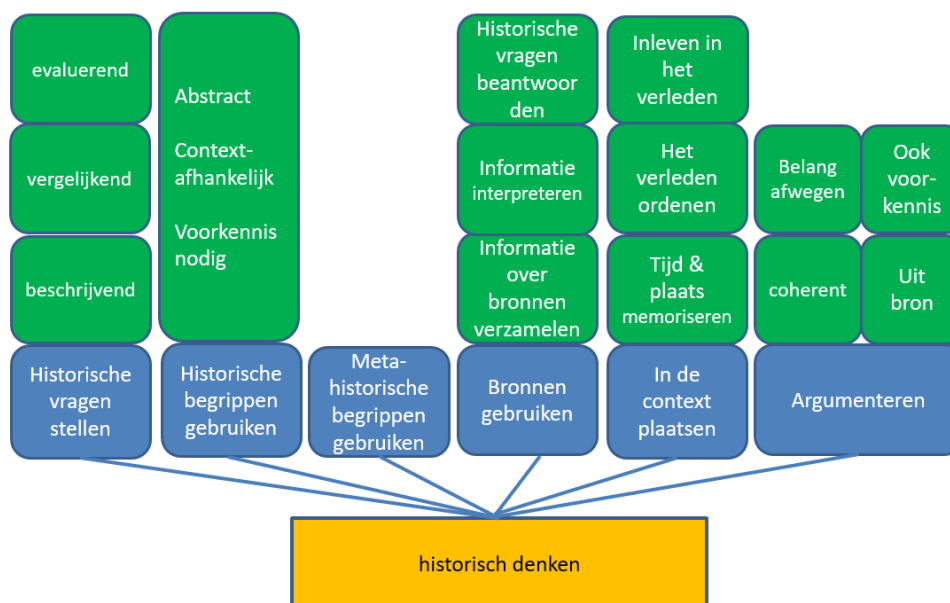

TAXONOMIE HISTORISCH DENKEN

Deze tekst helpt je bij het aanleren van historisch denken bij je leerlingen. We overlopen 6 deelcomponenten van historisch denken waaraan je kan werken tijdens de geschiedenisles. Er worden telkens meer of minder complexere vormen van historisch denken beschreven. Afhankelijk van de leerstatus van je leerlingen kan je zo gericht lesdoelen formuleren. Bovendien kan je met behulp van de taxonomie ook gericht differentiëren in functie van historisch denken. Aan het einde van de tekst geven we ook nog twee belangrijke aandachtspunten mee.

figuur 1: Taxonomie historisch denken

1 DEELCOMPONENTEN

1.1 Historische vragen stellen

We focussen ons hier op het stellen van historische vragen. Het beantwoorden van historische vragen vergt vanzelfsprekend ook in belangrijke mate historisch denken, maar zit vervat in de overige

deelcomponenten. We gaan er van uit dat het herkennen en begrijpen van een historische vraag vooraf gaat aan de mogelijkheid om deze historische vraag te kunnen stellen.

Binnen deze deelcomponent onderscheiden we drie verschillende soorten historische vragen:

(1) beschrijvende historische vragen

Bv. Hoe bestuurde Karel de Grote zijn rijk?

(2) vergelijkende historische vragen

Bv. Welke verschillen bestaan er tussen hoe Karel de Grote zijn rijk bestuurde en hoe Clovis dat deed?

(3) evaluatieve historische vragen

Bv. Hoe groot was de impact van het bestuur van Karel de Grote op zijn rijk?

Bv. Slaagde Karel de Grote er beter in om zijn rijk te besturen dan zijn voorgangers?

Om te bekijken hoe een historische vraag vereenvoudigd kan worden of net complexer kan gemaakt worden menen we dat er een logisch toenemende complexiteit vervat zit in de drie genoemde soorten historische vragen. Vergelijkende vragen veronderstellen kennis over het beschrijvende niveau van dat wat vergeleken wordt. Dit geldt ook voor verklarende vragen die niet zijn opgenomen in de taxonomie, maar wel ook van complexere aard zijn dan louter beschrijvende vragen. Een evaluatieve vraag voegt een minder feitelijke component toe aan een historische vraag. Ze kan daarom als een nog complexere vorm van historisch denken beschouwd worden. Niettemin herhalen we het relatieve karakter van deze indeling. Afhankelijke van de gekozen formulering of context kan de moeilijkheidsgraad toch erg verschillend zijn.

1.2 In de historische context plaatsen

Binnen deze deelcomponent onderscheiden we drie verschillende soorten van contextualisering:

(1) memoriseren van plaats en tijd

(2) het orde aanbrengen in het verleden

Bv. het situeren in maatschappelijke context(en), het sorteren in een bepaalde chronologische volgorde, het plaatsen op een kaart of tijdlijn,...

(3) zich inleven in het verleden

Bv. het beschrijven van een link tussen de omstandigheden waarin een gebeurtenis plaats vond, en de gebeurtenis zelf

Het aanbrengen van orde in het verleden door het bepalen van de chronologische volgorde van gebeurtenissen, of het plaatsen van fenomenen binnen een bepaalde periode of tijdvak wordt als complexer ingeschat dan het louter memoriseren ervan. Het argument om beide van elkaar te onderscheiden is dat het aanbrengen van orde een minimale vorm van historisch referentiekader vergt. Verschillende vormen van orde aanbrengen in het verleden zijn daarbij mogelijk. Een nog complexere vorm van historisch denken is dat van 'inleven in het verleden'. Het argument hiervoor is dat een samenhangend beeld van de discontinuïteit tussen heden en verleden (zonder anachronismen) nodig is

om tot een zinvolle empathie met het verleden te komen. Dit vergt een grote stap voor veel leerlingen, en veronderstelt een belangrijke uitbouw van het historisch referentiekader. De onderliggende stappen worden dan een middel om tot deze empathie te komen.

1.3 Historische begrippen gebruiken

Binnen deze deelcomponent onderscheiden we drie verschillende parameters om een historisch begrip als meer of minder complex in te schatten:

- (1) mate van abstractie
- (2) context-afhankelijkheid
- (3) noodzakelijke voorkennis

We zien geen onderlinge samenhang, logische opbouw of rangorde tussen de verschillende parameter. We onderscheiden daarom geen getrapte opbouw zoals bij de overige deelcomponenten van historisch denken. Bovendien kunnen de parameters elkaar ook overlappen. Het kan dus dat een begrip op een van de parameters als eerder complex wordt ingeschaald, terwijl dat op een andere parameter niet zo is.

De mate van abstractie van een begrip is een evidente reden om een begrip als complex in te schatten. Om te beargumenteren waarom 'democratie' een moeilijker begrip is dan 'dorp' verwijzen we bijvoorbeeld naar de abstractie van het eerste begrip. De mate waarin de betekenis van een begrip afhankelijk is van de historische context waarin het gebruikt wordt, is een tweede parameter om te moeilijkheidsgraad ervan in te schatten. Zo vinden we dat het begrip 'spinning Jenny' makkelijker is dan 'koning' omdat de betekenis van dit laatste begrip afhankelijk is van de context waarin het gebruikt wordt. Tot slot verwijzen we ook naar de mate waarin bepaalde voorkennis nodig is om een begrip te kunnen situeren. Het belang van voorkennis (over bijvoorbeeld de verlichting) zorgt er voor dat we het begrip 'verlicht despoot' eerder complex vinden.

1.4 Historische bronnen onderzoeken

Binnen deze deelcomponent onderscheiden we drie verschillende soorten omgang met historische bronnen:

- (1) het verzamelen van informatie uit en over bronnen
- (2) het interpreteren van informatie uit en over bronnen
- (3) het gebruiken van deze informatie en de interpretatie ervan om een historische vraag te beantwoorden

In de vakliteratuur wordt het afleiden van informatie uit bronnen 'translatie' genoemd (Wilschut, Van Straaten, & Van Riessen, 2013). Hiermee wordt het aandachtig observeren van historische bronnen verstaan. Ook het verzamelen van informatie over de bronnen (bv. wanneer of waar een bron gemaakt is,

of het inschatten wat voor soort bron het is) beschouwen we als de meest eenvoudige vorm van brononderzoek. Een meer complexe vorm van brononderzoek wordt gekenmerkt door het interpreteren van de gevonden informatie. Informatie wordt dan gesitueerd in een breder kader, of wordt beoordeeld op betrouwbaarheid. De meest complexe vorm van het onderzoeken van historische bronnen wordt gekenmerkt door het inzetten van zowel translatie als interpretatie voor het beantwoorden van historische vragen.

1.5 (Tegen)argumenten geven

We onderscheiden in deze deelcomponenten twee factoren die de complexiteit van een historische argumentatie verhogen. Deze bestaan naast elkaar, en kunnen dus gelijktijdig de complexiteit van historisch denken beïnvloeden. Beide factoren kunnen dus ingezet worden om een opdracht of taak te vereenvoudigen of complexer te maken.

A.

- 1) Het gebruik van coherente argumenten om een redenering op te bouwen
- 2) Het afwegen van het belang van argumenten bij het opbouwen van een redenering

B.

- 1) Informatie uit bronnen gebruiken om te argumenteren
- 2) Informatie uit bronnen combineren met voorkennis om te argumenteren.

We beschouwen een argumentatie waarbij het belang van de argumenten wordt afgewogen als een meer complexe vorm van argumenteren, dan een argumentatie waarbij enkel aandacht besteed wordt aan de samenhang van de (tegen)argumenten. Door het belang van argumenten af te wegen wordt ruimte gemaakt voor belangrijke nuanceringswijzen op complexer historisch denken.

Bv. Wanneer een vraag beantwoordt over de val van het Romeinse Rijk kunnen zijn daarvoor een reeks argumenten samenvoegen tot een coherente redenering. Wanneer leerlingen beargumenteren dat de germaanse volksverhuizingen 'doorslaggevend was voor...', en dat de verzwakking van het leger 'ook bijdroeg aan...', dan beschouwen we dit als een complexere vorm van historisch denken omdat het gewicht van de argumenten wordt ingeschat.

Een tweede reden om een argumentatie als complexer in te schatten, is de mate waarin bij het argumenteren beroep gedaan wordt op voorkennis. Wanneer een historische argumentatie enkel gebaseerd is op observaties die uit bronnen af te leiden zijn (beeldmateriaal, tekstmateriaal,...), dan is dit een minder complexe argumentatie dan wanneer deze translatie ook gekoppeld wordt aan eerder verworven kennis.

Bv. Het beantwoorden van historische vraag over een politieke spotprent kan gebeuren door gebruik te maken van de historische methode. Leerlingen redeneren dan aan de hand van de

informatie uit de historische bron (bv. wat zie ik op de tekening,...), of informatie die ze over de bron ter beschikking hebben (bv. wanneer is de bron gemaakt?, wie is de auteur?,...).

Wanneer leerlingen evenwel, bovenop het redeneren met en over bronnen, ook voorkennis inzetten die ze elders verworven hebben inzetten dan beschouwen dit als complexer. Bij een politieke spotprent kan het bijvoorbeeld gaan over politieke begrippenkennis of inzicht in actuele politieke processen.

2 ALGEMENE BEDENKINGEN

(a) Gedecontextualiseerde deelcomponenten

De moeilijkheidsgraad of complexiteit van historisch denken wordt in hoge mate bepaald door de context waarin een opdracht gegeven wordt. Randvoorwaarden kunnen bijvoorbeeld zijn: hoeveel voorkennis heeft een leerling, hoeveel informatie is beschikbaar, in welke mate zijn er overlappings met andere deelcomponenten van historisch denken. Bij het beoordelen van complexiteit van het werken met bronnen kan de bron zelf in sterke mate bepalen hoe ambitieus de opdracht is. Dit kan er bijgevolg voor zorgen dat een opdracht waarbij enkel gevraagd wordt om informatie uit de bron te halen (bv. begrijpend lezen, aandachtig kijken) toch hoger wordt ingeschat dan een meer complexe opdracht op basis van een eenvoudige bron. Het begrijpen van een zeer abstracte historische vraag kan bijvoorbeeld veel moeilijker zijn dan het zelf stellen van een historische vraag over een ander onderwerp. Omwille van al deze contextfactoren kiezen we er voor om de functie van de taxonomie niet horizontaal, maar verticaal op te vatten. Dit wil zeggen dat we niet de ambitie hebben om een instrument te ontwerpen waarmee alle vormen van historisch denken met elkaar kunnen vergelijken, wel helpt dit instrument om een specifieke opdracht, taak of thema te vereenvoudigen of moeilijker te maken. Door hoger of lager in de taxonomie te kijken, kan eenzelfde opdracht qua complexiteit aangepast worden.

(b) Complexiteit of moeilijkheidsgraad

Er bestaat een betekenisverschil tussen de 'moeilijkheidsgraad' en 'mate van complexiteit'. In sommige gevallen kan een vaardigheid onderliggende stappen vergen, die moeilijker zijn dan de uiteindelijke eindstap. Het beantwoorden van historische vragen met behulp van bronmateriaal kan best makkelijk zijn, als voordien de juiste heuristiek gebruikt is, of als voordien de informatie correct geïnterpreteerd is. Het zoeken naar de juiste informatie (eerste stap) kan dan wel best moeilijk zijn. Toch wordt het beantwoorden van historische vragen als complexer ingeschat omdat de overige vaardigheden onderliggend zijn. Ook kan het zijn dat leerlingen slecht scoren op vragen waarbij gevraagd wordt naar het plaatsen in chronologische volgorde, wat er zou wijzen dat leerlingen dit moeilijk vinden. Toch schatten we dit als een relatief weinig complexe vorm van historisch denken in. We kiezen er daarom voor om het begrip complexiteit te gebruiken als uitgangspunt bij het ontwerpen van de taxonomie. Een hogere trap in de taxonomie impliceert meer onderliggende kennis, vaardigheden of attitudes. Zelfs wanneer een hogere stap eventueel makkelijker zou ervaren worden door (sommige) leerlingen of leraren, dan blijft de complexiteit ervan dus hoger omwille van de verwachte onderliggende competenties.

Bron:

Wilschut, A., Van Straaten, D., & Van Riessen, M. (2013). *Geschiedenisdidactiek. Handboek voor de vakdocent* (2e ed.). Bussum: Coutinho.